

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІСОВОГО І САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
лісівництва
_____ **доц. Наталія ПУЗРІНА**
«_____» _____ 2025 р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Мисливська фауна: видовий склад, чисельність та поширеність у мисливських угіддях Овруцького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України»»

Спеціальність: 205 «Лісове господарство»

Гарант освітньої програми
канд. с.-г. наук, доц.

_____ **Наталія ПУЗРІНА**

Керівник бакалаврської
кваліфікаційної
роботи канд. с.-г. наук, доц.

_____ **Сергій СЕНДОНІН**

Виконав

_____ **Анатолій ОЛІЙНИК**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЛІСОВОГО
І САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри лісівництва
канд. с.-г. наук, доцент

_____ Наталія ПУЗРІНА
« _____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ

**на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту
Олійнику Анатолію Вікторовичу**

Спеціальність: 205 «Лісове господарство».

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи: «Мисливська фауна: видовий склад, чисельність та поширеність у мисливських угіддях Овруцького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» ДП «Ліси України»».

затверджена наказом ректора НУБіП України від 17.03.2025 № 382 «С».

Термін подачі завершеної роботи на кафедру 02.06.2025 р.

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: таксаційний опис Овруцького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс». Проект організації та розвитку Овруцького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс», звітні матеріали Овруцького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс».

Перелік питань, які потрібно розробити:

- 1). Проаналізувати літературні джерела за темою досліджень;
- 2). Розробити методику досліджень та програму робіт за темою роботи;
- 3). Вивчити досвід упорядкування мисливського господарства Овруцького надлісництва філії «Столичний лісовий офіс» та з'ясувати його теперішній стан;
- 4). Зробити облік мисливської фауни за видовим складом, чисельністю та поширеністю у мисливських угіддях;
- 5). Визначити основні пріоритети ведення мисливського господарства у підприємстві;
- б). Виокремити висновки та надати пропозиції підприємству.

Дата видачі завдання 20.05.2024 р.

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи**

_____ Сергій СЕНДОНІН
(підпис)

Завдання прийняв до виконання

_____ Анатолій ОЛІЙНИК
(підпис)

РЕФЕРАТ

Випускна бакалаврська кваліфікаційна робота викладена на 53 сторінках основного тексту, містить 4 таблиці, 3 рисунки та 48 джерел використаної літератури.

Робота складається зі вступу, чотирьох основних розділів, загальних висновків, пропозицій виробництву та переліку джерел використаної літератури.

У першому розділі подано огляд літературних джерел щодо мисливської фауни України. Розглянуто загальну характеристику мисливських тварин, їх класифікацію та біологічні особливості. Проаналізовано фактори, що впливають на чисельність та поширення тварин, включаючи природні умови, господарську діяльність та екологічний стан середовища. Окрему увагу приділено законодавчим аспектам ведення мисливського господарства, включаючи чинні нормативно-правові документи, вимоги до охорони і раціонального використання ресурсів дикої фауни.

У другому розділі описано програму виконання досліджень та методіку обліку мисливських тварин, які використовувалися в роботі. Розкрито порядок та способи проведення польових обстежень, методи визначення чисельності мисливської фауни.

У третьому розділі наведено характеристику Овруцького надлісництва ДП «Ліси України». Висвітлено загальні відомості про підприємство, його адміністративно-територіальний поділ, організаційну структуру та напрями господарської діяльності. Також подано характеристику природно-кліматичних умов та лісорослинних умов території: клімат, рельєф, ґрунтовий покрив, основні типи лісу, флористичне різноманіття.

У четвертому розділі проаналізовано видовий склад, чисельність та поширення мисливської фауни у межах мисливських угідь надлісництва. Визначено основні види тварин, характерні для території, їх популяційні характеристики та сезонну динаміку. Розглянуто вплив природних і антропогенних чинників на зміну чисельності тварин, зокрема наслідки воєнних

дій, пожеж, браконьєрства, зміни кормової бази. Окреслено основні проблеми охорони фауни, а також перспективи її збереження і відтворення, зокрема шляхом вдосконалення мисливського господарювання та підвищення ефективності біотехнічних заходів.

У загальних висновках підсумовано, що територія Овруцького надлісництва характеризується достатнім видовим різноманіттям мисливської фауни, проте спостерігається нерівномірність у її чисельності та поширенні. Зазначено необхідність регулярного моніторингу стану фауни, впровадження ефективних заходів охорони та регулювання популяцій у відповідності до екологічних та господарських потреб.

Ключові слова: мисливська фауна, чисельність, поширення, мисливські угіддя, Овруцьке надлісництво, методи обліку, мисливські тварини, охорона дикої природи.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	10
1.1. Загальна характеристика мисливської фауни України	10
1.2. Класифікація мисливських тварин та їх біологічні особливості	13
1.3. Фактори, що впливають на чисельність та поширеність мисливської фауни	15
1.4. Законодавчі та екологічні аспекти ведення мисливського господарства в Україні	17
Висновок до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН.....	21
2.1. Програма виконання заходів.....	21
2.2. Методика обліку мисливських тварин.....	22
Висновок до розділу 2	24
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМСТВА.....	26
3.1. Загальна інформація про підприємство	26
3.2. Природно-кліматичні умови та лісорослинні зони території.....	28
3.3. Організаційна структура та напрями діяльності підприємства	31
Висновок до розділу 3	33
РОЗДІЛ 4. МИСЛИВСЬКА ФАУНА: ВИДОВИЙ СКЛАД, ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ПОШИРЕНІСТЬ У МИСЛИВСЬКИХ УГІДНЯХ ФІЛІЇ «НАРОДИЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» ДП «ЛІСИ УКРАЇНИ»	35
4.1. Видовий склад мисливських тварин, виявлених на території господарства	35
4.2. Чисельність основних видів мисливської фауни та динаміка змін	38
4.3. Вплив антропогенних і природних факторів на чисельність та розселення тварин	41
4.4. Проблеми та перспективи покращення стану мисливської фауни	42

	7
Висновок до розділу 4	45
ВИСНОВКИ	46
ПРОПОЗИЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	50

ВСТУП

Мисливська фауна є важливою складовою біорізноманіття лісових екосистем та виконує низку екологічних, соціальних і господарських функцій. Раціональне ведення мисливського господарства передбачає збереження і примноження популяцій диких тварин, підтримання їхнього оптимального чисельного рівня, забезпечення екологічної рівноваги та реалізацію принципів сталого природокористування. В умовах глобальних екологічних змін, урбанізації, фрагментації середовищ існування та антропогенного тиску особливого значення набуває питання збереження видового багатства мисливських тварин, моніторингу їхнього стану та регулювання чисельності відповідно до науково обґрунтованих підходів [1].

Овруцьке надлісництво ДП «Ліси України» розташоване в північній частині Житомирської області, на території, що зазнала значного радіоекологічного впливу внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. Попри це, природні комплекси регіону поступово відновлюються, а територія стала притулком для багатьох видів дикої фауни, включаючи мисливські види ссавців та птахів. Завдяки особливому режиму охорони, значним лісовим площам, мозаїчній структурі ландшафтів та зменшеному антропогенному навантаженню, у регіоні збереглися стабільні популяції козулі європейської, дикого кабана, лисиці, зайця-русака та інших мисливських тварин [4].

Наразі ведення мисливського господарства в межах філії потребує сучасного аналізу стану мисливської фауни – зокрема її видового складу, чисельності, сезонної активності, ареалів поширення та чинників впливу. Такий аналіз є передумовою для прийняття ефективних управлінських рішень, організації охоронних заходів, регулювання добування, боротьби з браконьерством та забезпечення сталого розвитку мисливства в межах господарства [12].

Метою дипломної роботи є оцінка сучасного стану мисливської фауни у мисливських угіддях Овруцького надлісництва ДП «Ліси України», зокрема

визначення її видового складу, чисельності та просторової поширеності, а також розробка практичних рекомендацій щодо раціонального ведення мисливського господарства.

Об'єкт дослідження – мисливські угіддя Овруцького надлісництва.

Предмет дослідження – видовий склад, чисельність та поширеність мисливської фауни на території господарства.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. Проаналізувати літературні джерела щодо біоекологічних особливостей основних мисливських видів фауни Полісся України.
2. Охарактеризувати природно-кліматичні та лісівничі умови території дослідження.
3. Провести польові обстеження з метою виявлення видового складу та чисельності мисливських тварин.
4. Визначити антропогенні та природні чинники, що впливають на стан мисливської фауни.
5. Надати рекомендації щодо оптимізації ведення мисливського господарства на території Овруцького надлісництва.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання отриманих результатів для планування мисливських заходів, формування науково обґрунтованих лімітів добування, підвищення ефективності охорони мисливської фауни та збереження екологічного балансу регіону. Матеріали дослідження можуть бути корисними для лісівників, мисливствознавців, екологів та природоохоронних організацій.

РОЗДІЛ 1

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1.1. Загальна характеристика мисливської фауни України

Мисливська фауна України представлена широким видовим складом, який включає ссавців і птахів, що є об'єктами промислового та спортивного полювання. Різноманітність мисливських тварин визначається географічними умовами, типами лісів, кліматом та антропогенним впливом. Полювання в Україні має давні традиції та є важливим елементом ведення лісового та сільського господарства, а також відіграє роль у регулюванні чисельності певних видів тварин [12].

Лісомисливське районування території України представлено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Лісомисливське районування території України []

В Україні налічується понад 100 видів мисливських тварин, серед яких основними ссавцями: олень благородний (*Cervus elaphus*), козуля європейська

(*Capreolus capreolus*), кабан дикий (*Sus scrofa*), заєць-русак (*Lepus europaeus*), бобр європейський (*Castor fiber*), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), куниця лісова (*Martes martes*), єнотовидний собака (*Nyctereutes procyonoides*) та птахами: фазан (*Phasianus colchicus*), куріпка сіра (*Perdix perdix*), качка кряква (*Anas platyrhynchos*), глухар (*Tetrao urogallus*), тетерук (*Lyrurus tetrix*), перепілка звичайна (*Coturnix coturnix*) [].

Зоогеографічне розташування України (рис. 1.2) сприяє поширенню як європейських, так і азіатських видів. У степовій зоні домінують дрібні копитні, зайцеподібні та гризуни, у лісовій зоні – великі копитні, хижі ссавці та птахи [19].

Рис. 1.2. Тваринний світ території України [24]

Мисливська фауна України залежить від природно-кліматичних зон:

Полісся – територія, що охоплює північні області країни, характеризується густими лісами, болотами та луками. Основні мисливські тварини – олень благородний, козуля, кабан, бобр, глухар, качки [29].

Лісостеп – перехідна зона між Поліссям і Степом, де зустрічаються як лісові, так і степові види. Тут поширені козуля, кабан, фазан, куріпка, лисиця, тхір [29].

Степ – зона відкритих просторів, де мисливські тварини адаптовані до життя у відкритих ландшафтах. Основні види – заєць-русак, лисиця, перепілка, степовий тхір [29].

Карпати – гірська зона, де зустрічаються великі хижаки та птахи. Основні мисливські види – ведмідь бурий (*Ursus arctos*), рись (*Lynx lynx*), олень благородний, тетерук, глухар [29].

Зональне розташування мисливських угідь визначає наявність певних видів дичини та методи ведення мисливського господарства [32].

Людина протягом століть впливала на чисельність і поширеність мисливських видів. Основними факторами антропогенного впливу є [32]:

1. Полювання та мисливське господарство – контроль популяцій тварин та їх регулювання;
2. Зміна ландшафтів – вирубка лісів, осушення боліт, розорювання степів;
3. Браконьєрство – незаконний відстріл та вилов тварин, що призводить до скорочення чисельності багатьох видів;
4. Інтродукція нових видів – штучне заселення фазана, муфлона, ондатри, що може призвести до витіснення місцевих видів;
5. Забруднення довкілля – хімічне забруднення, вплив агропромисловості на кормові ресурси мисливських тварин.

Мисливські тварини реагують на зміни середовища, що змушує адаптувати методи ведення мисливського господарства. Наприклад, у зв'язку з урбанізацією та скороченням природних місць існування, у багатьох регіонах здійснюються заходи з відновлення популяцій окремих видів шляхом регулювання чисельності хижаків, збереження місць розмноження та підтримки кормової бази [34].

1.2. Класифікація мисливських тварин та їх біологічні особливості

Мисливські тварини є важливою частиною природної екосистеми та мають величезне значення для збереження біорізноманіття. Вони виконують важливі екологічні функції, такі як контроль чисельності інших видів, підтримка природного балансу та забезпечення харчової бази для хижаків. Для цілей полювання мисливці використовують різні категорії тварин, залежно від їх біологічних особливостей і поширення в конкретних регіонах [15].

Мисливські тварини поділяються на кілька основних груп за такими критеріями, як харчові звички, розмір, поширення та особливості поведінки. У залежності від цих характеристик вони класифікуються на великі, середні та дрібні види, а також на хижих і трав'яїдних тварин [15].

До великих мисливських тварин належать види, що мають великий розмір тіла, зокрема лось європейський (*Alces alces*), олень благородний (*Cervus elaphus*), кабан дикий (*Sus scrofa*) та ведмідь бурий (*Ursus arctos*). Ці тварини відомі своєю величезною силою, витривалістю та здатністю долати великі відстані. Лось, зокрема, є найбільшим представником оленевих і має значну роль у лісових екосистемах. Ведмідь, хоча й менш поширений в деяких регіонах, займає важливе місце у мисливстві через свою харчову поведінку та агресивність [13].

Середні мисливські тварини, такі як косуля європейська (*Capreolus capreolus*), сарна (*Capreolus pygargus*), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), є важливими об'єктами полювання в багатьох країнах. Вони менш за розміром порівняно з великими видами, але часто зустрічаються в різних природних середовищах, що робить їх доступними для полювання. Косуля і сарна відрізняються вищою швидкістю і здатністю до стрибків, що робить полювання на них досить складним. Лисиця є представником хижих тварин середнього розміру, що полює на дрібних ссавців і птахів, маючи цікаву тактику полювання [8].

Дрібні мисливські тварини включають зайця-русака (*Lepus europaeus*), куріпку сіра (*Perdix perdix*), качку дику (*Anas platyrhynchos*), голуба сизого (*Columba livia*) та інших дрібних птахів і ссавців. Ці тварини є не тільки важливими об'єктами полювання для людей, але й мають важливу роль у харчових ланцюгах. Заяць, наприклад, є травоїдним звіром, що живиться рослинами, а також є основним об'єктом полювання на дрібних хижаків, таких як лисиці та соколи. Куріпки та качки є популярними об'єктами полювання, що мають великі популяції в різних природних зонах [8].

Важливим аспектом, що визначає можливість полювання на ті чи інші види, є їх біологічні особливості. Види тварин, що є об'єктами полювання, мають різноманітні стратегії виживання в природних умовах. Деякі з них є територіальними, тобто вони займають певну територію і захищають її від інших особин того ж виду. Інші можуть бути більш соціальними, створюючи групи або стада, що допомагають їм виживати та захищатися від хижаків [5].

Травоїдні види, як-от косуля європейська (*Capreolus capreolus*), олені благородних (*Cervus elaphus*) та зайці-русаки (*Lepus europaeus*), є здебільшого дієтичними тваринами, які харчуються рослинною їжею. Вони мають кілька адаптацій для захисту від хижаків, серед яких швидкість, спостережливість та здатність до стрибків. Хижі тварини, такі як лисиці звичайні (*Vulpes vulpes*), вовки звичайні (*Canis lupus*), а також великі хижаки, як ведмідь бурий (*Ursus arctos*) і лось європейський (*Alces alces*), використовують інші стратегії для полювання. Вони можуть бути більш витривалими і мають потужні органи чуття, що дозволяє їм знаходити їжу і захищати свої території [5].

Серед біологічних особливостей важливими є й сезонні зміни в поведінці тварин. Наприклад, більшість мисливських тварин змінюють свої звички харчування або активність залежно від сезону року. Зимою деякі види можуть мігрувати в інші регіони, шукаючи корм або більш сприятливі умови для виживання [5].

Для регулювання чисельності мисливських тварин в певних місцях застосовуються різні методи управління, включаючи обмеження полювання,

встановлення сезонів полювання та контроль за здоров'ям тварин. Це важливо не лише для збереження біорізноманіття, але й для забезпечення стабільності екосистем, в яких ці тварини живуть [5].

1.3. Фактори, що впливають на чисельність та поширеність мисливської фауни

Чисельність і поширеність мисливської фауни значною мірою залежать від різноманітних факторів, які можуть бути як природного, так і антропогенного походження. Вивчення цих факторів має велике значення для збереження балансів екосистем і ефективного управління природними ресурсами. Вплив на чисельність мисливських тварин може здійснюватися як внутрішніми біологічними процесами в популяціях, так і зовнішніми умовами, такими як зміни в середовищі існування, кліматичні умови, діяльність людини та інші.

Одним із основних природних факторів, що визначають чисельність мисливських тварин, є наявність кормової бази. Харчові ресурси є критичними для нормального розвитку популяцій, особливо для травоядних видів, таких як козуля європейська (*Capreolus capreolus*) або олень благородний (*Cervus elaphus*). Без достатньої кількості їжі тварини не можуть забезпечити свої потреби в енергії, що впливає на їх репродуктивні можливості та виживання молодняка. Природні зміни в рослинному покриві, такі як посушливі періоди або зміни в ландшафтних характеристиках, можуть суттєво вплинути на кормову базу, а відтак і на чисельність популяцій [13].

Кліматичні умови також мають важливий вплив на поширеність та чисельність мисливських тварин. Сезонні коливання температури, зміни в кількості опадів, а також глобальні зміни клімату можуть змінювати екосистеми, що призводить до переміщення тварин, зміни їх місць проживання, а іноді й до повної зміни територій їхнього поширення. Наприклад, потепління може сприяти розширенню ареалів певних видів на північ, тоді як похолодання може обмежити їх поширення до тепліших регіонів [15].

Важливим фактором є здатність тварин до адаптації до змінюваних умов середовища. Видова різноманітність у межах певної популяції також є фактором, який впливає на її стабільність. Якщо види мають високу генетичну різноманітність, вони можуть швидше адаптуватися до змін природних умов, що допомагає підтримувати чисельність популяцій у складних умовах. Водночас певні види можуть бути надзвичайно чутливими до змін навколишнього середовища, що призводить до їх зникнення або значного скорочення чисельності [19].

Діяльність людини є, мабуть, найбільш значущим фактором, що безпосередньо впливає на чисельність та поширеність мисливської фауни. Зруби, розширення сільськогосподарських угідь, забудова територій, а також зміни в екосистемах через індустріальну діяльність можуть мати згубні наслідки для популяцій диких тварин. Утрата природних місць існування, знищення кормових ресурсів і погіршення екологічних умов можуть спричинити значні втрати в чисельності тварин [19].

Полювання, як безпосередній фактор впливу, має суттєвий вплив на чисельність мисливських видів. Надмірне або нерегульоване полювання може привести до різкого скорочення популяцій, особливо тих видів, що мають низьку репродуктивну здатність або довгий період дозрівання. Регулювання полювання, встановлення сезонів та квот є важливими інструментами для забезпечення стійкості популяцій мисливських тварин. Водночас, правильне управління мисливством, що включає відновлення популяцій, а також проведення заходів для захисту видів, є необхідним для збереження біорізноманіття [20].

Іншою важливою антропогенною діяльністю є зміна ландшафтів і екосистем через будівництво доріг, ліній електропередач, а також інші інфраструктурні проекти. Вони можуть розірвати природні ареали тварин, створюючи бар'єри для їх міграції та спрощуючи доступ до природних ресурсів, таких як вода та корм. Крім того, ці фактори можуть сприяти виникненню нових загроз, таких як хвороби, що поширюються через транспорт чи контакт з іншими популяціями [20].

Зміни в популяціях мисливських тварин також можуть бути пов'язані з природними хворобами та епідеміями. Вірусні та бактеріальні інфекції можуть значно впливати на чисельність окремих видів, особливо якщо вони не мають природної імунної стійкості до таких захворювань. Наприклад, спалахи африканської чуми свиней (*African swine fever*) можуть значно скоротити популяції кабана дикого (*Sus scrofa*), що має прямий вплив на полювання та економічні інтереси [9].

Міжвидова конкуренція також є важливим фактором, що впливає на чисельність мисливських тварин. Конкуренція за кормові ресурси може обмежувати кількість окремих видів в певних районах, особливо якщо їхні харчові ресурси є обмеженими або однотипними. Крім того, хижацтво з боку більших або більш агресивних видів може впливати на чисельність дрібніших видів, таких як зайці-русаки (*Lepus europaeus*) чи дрібні птахи [12].

Усі ці фактори діють в комплексі і взаємно впливають один на одного, визначаючи чисельність та поширення мисливської фауни. Тому важливо враховувати ці впливи при плануванні заходів щодо управління природними ресурсами та організації полювання, щоб забезпечити стійкість популяцій мисливських тварин і зберегти біорізноманіття в цілому [12].

1.4. Законодавчі та екологічні аспекти ведення мисливського господарства в Україні

Мисливство в Україні регулюється широким спектром законодавчих актів, які забезпечують належне використання мисливських ресурсів, збереження біорізноманіття та захист тварин від безконтрольного полювання [17].

Законодавчі норми щодо ведення мисливського господарства в Україні визначають основні правила полювання, управління популяціями мисливських видів та захист територій. Одним із основних документів є Закон України «Про мисливське господарство та полювання» [37], прийнятий у 2000 році. Цей закон визначає правові основи діяльності, правила організації полювання,

регулювання використання мисливських ресурсів і забезпечення раціонального використання природних багатств. Закон передбачає створення органів, що відповідають за управління та контроль за мисливством, а також надає відповідні права і обов'язки мисливців та організацій, що займаються мисливським господарством [37].

В Україні існує система мисливських угідь, яка включає державні та приватні території, що мають особливий статус і забезпечують умови для сталого відтворення мисливських видів. Державні мисливські угіддя перебувають під контролем державних лісових і природоохоронних органів, таких як Державне агентство лісових ресурсів, а також органів місцевого самоврядування. Приватні мисливські угіддя можуть бути належати фізичним та юридичним особам, але вони повинні відповідати певним екологічним вимогам і підлягають контролю з боку держави [37].

Однією з головних норм, що регулюють ведення мисливського господарства, є встановлення квот на полювання для кожного виду тварин. Це дозволяє забезпечити контроль над чисельністю популяцій та запобігти надмірному знищенню видів, що може призвести до їх вимирання. Полювання на певні види може бути заборонене або обмежене в залежності від стану популяцій, що визначається шляхом регулярного моніторингу та екологічних досліджень [37].

Мисливське господарство в Україні має також важливий екологічний аспект, пов'язаний з управлінням природними ресурсами та охороною навколишнього середовища. Одним із основних завдань є збереження біорізноманіття, оскільки нераціональне полювання може призвести до значного зменшення чисельності деяких видів, що в свою чергу порушує екологічну рівновагу в природних екосистемах. Зважаючи на це, в Україні розроблені спеціальні екологічні програми, що передбачають заходи по охороні рідкісних та зникаючих видів тварин, а також по відновленню популяцій певних видів, що знаходяться під загрозою зникнення [37].

Екологічна складова ведення мисливського господарства також включає питання відновлення середовищ існування мисливських тварин. Це означає, що для ефективного управління популяціями необхідно забезпечити належні умови для їхнього проживання: відновлення лісів, створення спеціальних водно-болотних угідь, а також запобігання забрудненню природних територій відходами та шкідливими викидами [36].

Окрему увагу варто звернути на законодавчі акти, що регулюють діяльність, спрямовану на захист природних територій та охорону навколишнього середовища. Україна є учасником багатьох міжнародних екологічних угод, таких як Конвенція про біологічне різноманіття, Конвенція з охорони мігруючих видів тварин (Боннська конвенція) та інші, що зобов'язують країну вживати заходів щодо збереження мисливських видів і біорізноманіття загалом. Ці міжнародні договори сприяють інтеграції екологічних аспектів у національну політику та законодавство України [36].

Слід зазначити, що в Україні також активно впроваджуються різноманітні природоохоронні заходи, такі як екологічні коридори та резервати для збереження рідкісних видів. Створення таких коридорів допомагає забезпечити тваринам можливість для міграції, що особливо важливо для видів, які потребують великих територій для існування або змінюють свої місця перебування в залежності від сезону. Такі заходи сприяють збереженню екологічної рівноваги та підвищенню стійкості популяцій до змін в середовищі існування [36].

Одним із ключових аспектів ведення мисливського господарства є регулювання мисливських сезонів. В Україні встановлено чіткі терміни, коли можна вести полювання на певні види тварин, що дозволяє уникати порушення природних циклів життя тварин, таких як періоди розмноження. Це також сприяє підтримці здоров'я популяцій, оскільки дозволяє їм відновлюватися після періодів активного полювання [32].

Забезпечення екологічної стабільності в умовах ведення мисливського господарства вимагає постійного моніторингу та наукових досліджень, які

дозволяють своєчасно реагувати на зміни в екосистемах. Інтеграція наукових даних у практику мисливського господарства дозволяє коригувати стратегії управління популяціями та уникати помилок у веденні полювання. Розвиток екологічної освіти серед населення, зокрема серед мисливців, також має важливе значення для забезпечення сталості мисливських ресурсів і охорони навколишнього середовища [32].

В Україні мисливське господарство стало невід'ємною частиною управління природними ресурсами, що вимагає комплексного підходу до вирішення питань охорони біорізноманіття та сталого використання природних багатств. Законодавчі та екологічні аспекти цього процесу повинні враховувати не лише економічні інтереси, але й природоохоронні вимоги, що забезпечують збереження мисливських видів для майбутніх поколінь.

Висновок до розділу 1. Здійснено огляд літературних джерел, що висвітлюють видовий склад мисливської фауни України, її зоогеографічне розташування, зональні особливості поширення, а також вплив антропогенних чинників на стан популяцій. Узагальнено інформацію щодо основних мисливських видів, характерних для різних природно-кліматичних зон, зокрема Полісся, Лісостепу, Степу та Карпат. Проаналізовано традиційні підходи до ведення мисливського господарства в контексті змін довкілля, урбанізації, інтродукції нових видів та порушення екологічної рівноваги.

Окрему увагу приділено класифікації мисливських тварин за біологічними та поведінковими характеристиками. Визначено ключові групи за розміром, способом живлення та стратегіями виживання. Деталізовано відмінності між великими, середніми та дрібними видами, а також між хижими й трав'яїдними тваринами. Наголошено на важливості розуміння біологічних особливостей мисливських видів для раціонального управління мисливськими угіддями, забезпечення стабільності популяцій та збереження біорізноманіття.

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ МИСЛИВСЬКИХ ТВАРИН

2.1. Програма виконання заходів

Основні етапи виконання дипломної роботи включають аналітичний, підготовчий, польовий та підсумковий аналітичний етапи.

На аналітичному етапі передбачається здійснення збору, вивчення та систематизації літературних джерел, що стосуються мисливського господарства Житомирської області, зокрема Народицького району. Особлива увага приділяється аналізу особливостей ведення мисливського господарства у зоні радіоактивного забруднення, умовам середовища існування мисливської фауни, а також змінам у видовому складі та чисельності мисливських тварин упродовж останніх десятиліть. Додатково вивчаються існуючі методики обліку чисельності мисливських тварин, серед яких маршрутний облік слідів на снігу, вечірні та ранкові переписи, методика використання фотопасток. Аналізуються чинні нормативно-правові акти, які регулюють облік, охорону та використання мисливських ресурсів в Україні, зокрема Закон України «Про мисливське господарство та полювання» та інші галузеві документи [37].

Підготовчий етап включає погодження із спеціалістами Овруцького надлісництва переліку об'єктів та територій, що підлягатимуть обстеженню. Виконується підбір необхідних матеріалів: картографічних планів мисливських угідь, актів щорічного обліку чисельності диких тварин, матеріалів попередніх обстежень та польових журналів. На основі отриманої інформації розробляється план проведення польових робіт, визначаються оптимальні маршрути обліків, типи угідь, у яких здійснюватимуться спостереження, та обираються найбільш ефективні методи збору даних. Зокрема планується застосування візуальних спостережень, маршрутного обліку слідів на снігу, вечірніх і ранкових переписів, фотофіксації слідів життєдіяльності та використання фотопасток [28].

Польовий етап передбачає безпосереднє проведення облікових заходів на території мисливських угідь філії. Здійснюється маршрутний облік основних видів мисливської фауни з фіксацією слідів життєдіяльності: слідів на снігу, троп, лігвищ, залишків корму тощо. Проводяться візуальні спостереження за тваринами у природних умовах під час ранкових і вечірніх годин активності. Всі спостереження систематично фіксуються у польових журналах із зазначенням місця виявлення, кількості особин, виду тварини, стану середовища тощо. Також виявляються кормові бази, характерні біотопи та інші екологічні умови, які впливають на розподіл і чисельність видів у межах угідь. Для підвищення об'єктивності даних проводиться фотофіксація виявлених слідів життєдіяльності та застосування фотопасток у стратегічно важливих місцях [22].

На підсумковому аналітичному етапі здійснюється обробка та узагальнення отриманих польових матеріалів. Проводиться побудова карт-схем поширеності основних видів мисливської фауни у межах мисливських угідь філії «Народицьке лісове господарство». Розраховується середня чисельність окремих видів на одиницю площі, визначаються щільність популяцій та територіальні особливості розподілу тварин. Аналізуються чинники, що впливають на поширеність і чисельність тварин, серед яких антропогенний вплив, кормова база, екологічний стан територій. На основі отриманих результатів формулюються висновки щодо стану мисливської фауни та надаються практичні рекомендації для удосконалення ведення мисливського господарства, збереження та раціонального використання мисливських ресурсів [8].

2.2. Методика обліку мисливських тварин

Для визначення видового складу, чисельності та поширення мисливських тварин у мисливських угіддях філії «Народицьке лісове господарство» застосовувалася комплексна методика, що поєднує різні способи збору первинної інформації залежно від біологічних особливостей досліджуваних об'єктів, типу середовищ існування та сезонних умов [28].

Основні методи, які використовуються в базовому підприємстві для обліку мисливських тварин:

1. Маршрутний облік слідів на сніговому покриві – це один із найпоширеніших та найнадійніших методів зимового обліку, особливо для копитних (лось, козуля, кабан) та хижих видів (лисиця, вовк). Облік проводиться після снігопаду, коли свіжі сліди чітко видно на снігу. Прокладаються облікові маршрути довжиною зазвичай від 10 до 15 км через різні типи угідь (ліси, галявини, болотисті ділянки). На маршрутах реєструються всі сліди тварин, що їх перетинають, із вказанням виду, кількості слідів та їх напрямку. Отримані дані дозволяють обчислювати густоту популяцій за допомогою стандартних методик розрахунку кількості тварин на 1000 гектарів угідь [28].

2. Візуальні спостереження на підгодівельних майданчиках та солонцях – для обліку деяких видів тварин, особливо копитних, у місцях штучного підгодівлі проводилися візуальні спостереження. В обрані дні здійснювалися виходи до підгодівельних майданчиків у ранкові та вечірні години, коли активність тварин максимальна. Фіксувалися кількість особин, видовий склад, ознаки статі та віку, що дозволяло оцінити реальну чисельність та структуру популяцій [32].

3. Вечірні та ранкові переписи тварин – переписи проводилися в періоди активності тварин на відкритих ділянках (луках, вирубках, польових угіддях) шляхом безшумного пересування або очікування на визначених постах. Спостереження здійснювалося за допомогою біноклів і приладів нічного бачення. Такий метод був ефективним для реєстрації козуль, кабанів, зайців-русаків та лисиць [35].

4. Використання фотопасток – на певних ділянках мисливських угідь встановлювалися автоматичні фотопастки, які фіксували рух тварин цілодобово. Отримані фотоматеріали давали змогу не лише уточнити видовий склад, а й оцінити активність тварин за добою, визначити мінімальну чисельність окремих видів у локальних біотопах [35].

5. Облік голосовим прогоном – для видів, які характеризуються вираженою вокалізацією (наприклад, самців козулі під час гону, тетеруків під час токування), використовувався метод обліку за голосовими сигналами. Облік проводився на світанку або в сутінках на стаціонарних точках спостереження [35].

6. Анкетування місцевого населення та працівників мисливського господарства – збір додаткової інформації про наявність і чисельність рідкісних або малопомітних видів здійснювався шляхом проведення опитувань серед єгерів, мисливців та місцевих мешканців. Дані анкетування доповнювали результати польових досліджень [35].

Після завершення польових робіт усі дані підлягали камеральній обробці. Для кожного маршруту або об'єкта обстеження проводився розрахунок середньої чисельності тварин, будувалися картосхеми поширення основних видів. Статистична обробка результатів здійснювалася з урахуванням методичних рекомендацій Державного агентства лісових ресурсів України та наукових публікацій.

Висновок до розділу 2. Розроблено програму виконання заходів з вивчення стану мисливської фауни у мисливських угіддях Овруцького надлісництва, що включала чітко структуровані етапи – від підготовчого до підсумкового. Значну увагу приділено методичному забезпеченню: зібрано та проаналізовано нормативні документи, узгоджено ділянки дослідження, обрано найбільш ефективні методи обліку тварин. Такий підхід забезпечив цілісність і наукову обґрунтованість запланованих робіт.

Методика обліку мисливських тварин ґрунтувалася на комплексному застосуванні кількох взаємодоповнюючих методів, серед яких провідне місце посіли маршрутні обліки слідів на снігу, візуальні спостереження, фотопастки та анкетування. Це дозволило отримати достовірні дані щодо видового складу, чисельності та просторового розподілу основних видів мисливської фауни. Всі зібрані матеріали пройшли камеральну обробку з побудовою картосхем і статистичним аналізом, що створює надійну базу для подальшої оцінки стану

тваринного світу та розробки рекомендацій з ведення мисливського господарства.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Загальна інформація про підприємство

Овруцьке надлісництво Державного підприємства «Ліси України» є однією з лісогосподарських установ, що функціонують на території північної частини Житомирської області, зокрема в межах колишнього Народицького району. Господарство має важливе природоохоронне, ресурсне, соціально-економічне та екологічне значення, адже опікується значною площею лісових масивів у зоні Полісся, де ліси виконують численні функції: від захисної та водоохоронної до рекреаційної та мисливсько-господарської. Установа підпорядкована державному підприємству «Ліси України» та здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства України, Статуту підприємства та ряду нормативно-правових актів, що регламентують ведення лісового та мисливського господарства [27].

Надлісництво було утворене в результаті реорганізації системи управління лісовим фондом України та входить до складу Коростенського лісового кластера. Основним завданням підприємства є ведення лісового господарства, охорона та захист лісів, раціональне використання лісових ресурсів, відтворення лісів, а також ведення мисливського господарства у межах закріплених угідь. Окрім цього, підприємство активно займається заготівлею та переробкою деревини, реалізацією лісопродукції, виконанням лісовідновних та лісорозведених робіт, впровадженням сучасних технологій у сфері лісокористування [27].

Площа лісового фонду Овруцького надлісництва складає понад 20 тисяч гектарів. Територія підприємства має мозаїчну структуру, зумовлену як природними особливостями, так і історичними факторами, зокрема впливом аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році. Значна частина земель знаходиться в зоні радіоекологічного контролю, що вимагає особливо уважного підходу до організації лісогосподарських заходів, включаючи регулювання чисельності

мисливської фауни, моніторинг стану лісів та контроль за дотриманням екологічної безпеки [24].

Адміністративний центр підприємства розташований у смт Народичі. У складі філії діють декілька лісництв, які забезпечують виконання лісогосподарських завдань на своїх територіях. До основних структурних підрозділів відносяться лісництва, автотранспортна служба, деревообробний цех, мисливська дільниця, інженерна служба охорони праці, бухгалтерія, планово-економічний та лісовпорядний відділи. Керівництво підприємства здійснюється директором філії, який призначається наказом головного офісу ДП «Ліси України» [12].

У структурі земель філії переважають ліси природного походження, представлені в основному сосною звичайною (*Pinus sylvestris*), березою повислою (*Betula pendula*), а також дубом звичайним (*Quercus robur*). Зустрічаються також граб, вільха чорна, ясен та інші деревні види. Лісові насадження різноманітні за віком, типами лісу, породним складом та продуктивністю. Пріоритетом у роботі підприємства є забезпечення сталого ведення лісового господарства з урахуванням принципів природоорієнтованого підходу, особливо в умовах радіоактивного забруднення частини території [12].

Окремий напрямок діяльності філії – ведення мисливського господарства, яке здійснюється на основі затверджених проектів організації і розвитку мисливських угідь. Підприємству належать угіддя загальною площею понад 15 тисяч гектарів, у межах яких проводяться заходи з обліку мисливських тварин, регулювання їхньої чисельності, біотехнічні заходи, охорона мисливських ресурсів, контроль за дотриманням правил полювання. Угіддя поділені на ділянки відповідно до їхнього біотопного складу, густоти тварин і умов доступності [5].

На території мисливських угідь мешкають численні види мисливської фауни, серед яких – козуля європейська (*Capreolus capreolus*), кабан дикий (*Sus scrofa*), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), заєць-русак (*Lepus europaeus*), куниця лісова (*Martes martes*), борсук (*Meles meles*), а також різноманітні види птахів –

тетерук, рябчик, качки, гуси тощо. Регулярно проводиться облік чисельності тварин, що дозволяє аналізувати тенденції змін популяцій, планувати відстріл, визначати потреби у біотехнічних заходах [5].

Завдяки наявності кваліфікованого персоналу, матеріально-технічної бази та досвіду господарювання, Овруцьке надлісництво здійснює ефективне управління лісовими та мисливськими ресурсами, поєднуючи виробничі завдання із завданнями збереження біорізноманіття, охорони навколишнього середовища та стійкого розвитку регіону. У перспективі підприємство планує впроваджувати більш сучасні методи дистанційного моніторингу, автоматизованих облікових систем, посилити співпрацю з науковими установами, залучати інвестиції у біоенергетичні й екологічні проєкти [20].

3.2. Природно-кліматичні умови та лісорослинні зони території

Територія Овруцького надлісництва розташована в північній частині Житомирської області й належить до природної зони Полісся, яка характеризується помірно-континентальним кліматом, відносною рівнинністю рельєфу, переважанням піщаних і супіщаних ґрунтів, значною часткою заболочених ділянок та великою площею лісових масивів. Ця зона є однією з найважливіших у лісовому фонді України, оскільки ліси тут відіграють провідну роль у формуванні екосистем, регулюванні водного режиму, захисті ґрунтів і підтриманні біорізноманіття. Кліматичні та ґрунтові умови створюють сприятливе середовище для розвитку лісової та мисливської фауни, а також для ведення багатопрофільного лісгосподарського виробництва [24].

Клімат на території господарства помірно вологий, з відносно теплим літом і помірно холодною зимою. Середньорічна температура повітря коливається в межах $+6,5...+7,5$ °С. Найхолоднішим місяцем є січень, із середніми температурами $-5...-6$ °С, а найтеплішим – липень, коли середньомісячна температура досягає $+18...+19$ °С. Середньорічна кількість опадів становить близько 550–700 мм, причому значна частина їх випадає у

літній період у вигляді злив. У зимовий період опади представлені переважно у формі снігу, сніговий покрив зберігається в середньому протягом 80–100 днів. Вегетаційний період триває приблизно 180–200 днів на рік, що дозволяє ефективно здійснювати лісокультурні, агротехнічні та біотехнічні заходи [24].

Геоморфологічно територія філії належить до Поліської низовини – слабдорозчленованої, дещо піднятої лесової рівнини з незначними коливаннями абсолютних висот (переважно 140–170 метрів над рівнем моря). Поверхня території пологохвиляста, з окремими пониженнями та підвищеннями. У рельєфі простежується наявність стародавніх водно-льодовикових форм, численних заболочених западин, давніх русел річок, які зумовлюють розвиток торфовищ і впливають на водний режим лісових екосистем [36].

Гідрографічна мережа представлена переважно малими річками, струмками, тимчасовими водотоками, а також заболоченими ділянками. Найбільш значущими річками є Уж, Жерева та їхні притоки. Ці водотоки мають надзвичайно важливе значення для зволоження лісів, забезпечення біотопів для водоплавних птахів і водних ссавців, а також для формування унікальних болотних екосистем. У деяких частинах господарства зустрічаються штучні водоймища – лісові ставки, канали, які створені для підтримання оптимального гідрологічного режиму та слугують об'єктами біорізноманіття [36].

Грунтовий покрив у межах філії різноманітний, але домінують дерново-підзолисті супіщані та піщані ґрунти з невеликою кількістю гумусу (0,5–1,5%), слабкою структурністю та низькою водоутримувальною здатністю. У зниженнях рельєфу та в місцях із близьким заляганням ґрунтових вод формуються торфово-глейові та болотні ґрунти. Такий ґрунтовий покрив визначає специфіку лісорослинності та зумовлює особливості вирощування деревостанів, переважання певних типів лісу та видів флори. Низька родючість ґрунтів компенсується високою вологістю, що сприяє росту вологолюбних порід дерев, трав'яної рослинності та чагарників [21].

Лісорослинні умови території підприємства належать переважно до субзони соснових та змішаних лісів. Основні типи лісорослинних умов – це

субори, бори, сугрудки, зрідка грабняки та вільшняки. Найпоширенішим є тип бору зеленомохового і лишайникового, який представлений переважно монокультурами або змішаними насадженнями сосни звичайної. У нижньому ярусі таких лісів ростуть верес, чорниця, брусниця, мохи, лишайники, які створюють особливі умови для існування багатьох видів фауни. На більш зволжених ділянках поширені вільшняки чорної вільхи, у заплавах річок і заболочених місцях – заболочені дубово-вільхові ліси. У змішаних типах лісу до складу деревостанів входять береза, осика, дуб, граб, іноді ясен та липа [21].

Флористичне різноманіття забезпечується наявністю як типових поліських, так і мезофітних видів рослин. У травостої переважають мохи, осоки, щитники, зозулинець, звичайні лісові трав'янисті види. Така рослинність створює необхідні біотопи для проживання мисливських тварин, зокрема копитних, зайцеподібних, хижаків та птахів. Саме особливості рослинності визначають не лише кормову базу, але й захисні властивості середовища для дикої фауни. Наявність заболочених ділянок, чагарників, вирубок, молодняків створює мозаїчну структуру біотопів, що є ключовим чинником для формування стабільних популяцій тварин [16].

Фауна регіону є типовою для Поліської зони. Територія є важливою частиною екологічної мережі регіону, забезпечує міграційні шляхи, місця гніздування птахів, схованки для звірів. У природних умовах існує щільна взаємодія між абіотичними факторами (клімат, рельєф, ґрунти, гідрологія) та біотичними компонентами, що формує збалансовані, хоч і вразливі до антропогенних впливів, екосистеми. Саме тому важливим завданням є забезпечення екологічно обґрунтованого природокористування, збереження цінних природних територій і видів [12].

3.3. Організаційна структура та напрями діяльності підприємства

Овруцьке надлісництво є структурним підрозділом Державного підприємства «Ліси України» та функціонує згідно з чинним законодавством України, Статутом підприємства, нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність у сфері лісового господарства, охорони довкілля, мисливства та раціонального природокористування. Основним завданням підприємства є забезпечення раціонального, ефективного і сталого ведення лісового господарства на підвідомчій території, а також охорона, захист, відтворення та використання лісових ресурсів відповідно до екологічних вимог і соціально-економічних пріоритетів держави [33].

Організаційна структура лісгоспу побудована за функціональним принципом, що дозволяє ефективно реалізовувати всі напрями діяльності та контролювати виконання лісгосподарських завдань на місцевому рівні. Очолює підприємство директор філії, який здійснює загальне керівництво, приймає стратегічні рішення, координує роботу структурних підрозділів, забезпечує взаємодію з державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами господарювання. У підпорядкуванні директора перебувають головний лісничий, головний інженер, головний бухгалтер, інженер з охорони праці, інженер з охорони та захисту лісу, провідні спеціалісти та начальники окремих служб [33].

Головний лісничий відповідає за організацію та координацію всіх лісгосподарських заходів, включаючи лісовідновлення, лісорозведення, санітарні рубки, догляд за насадженнями, інвентаризацію та ведення лісового обліку. У його підпорядкуванні перебувають лісничі, помічники лісничих, майстри лісу, обхідники, які працюють у структурних підрозділах – лісництвах. Кожне лісництво має свою адміністративну будівлю, транспорт, технічні засоби та персонал, необхідний для виконання оперативних завдань. У межах філії функціонують кілька лісництв, які охоплюють відповідні території з

урахуванням площі, типів лісорослинних умов, дорожньо-транспортної доступності та рівня навантаження на лісові ресурси [3].

Головний інженер забезпечує технічний супровід виробничої діяльності, координує питання, пов'язані з лісозаготівлею, транспортуванням лісопродукції, функціонуванням деревообробних ділянок, логістикою, механізацією лісогосподарських робіт. У сфері його відповідальності – організація тендерів, розробка технічної документації, планування виробничих потужностей, контроль за технічним станом устаткування. Бухгалтерська служба філії займається веденням фінансової звітності, обліком витрат і доходів, нарахуванням заробітної плати, податковим обліком та складанням фінансових планів. Важливу роль у структурі підприємства відіграє служба охорони праці та безпеки, яка забезпечує дотримання вимог техніки безпеки, проведення інструктажів, сертифікацію робочих місць та запобігання нещасним випадкам.

Основними напрямками діяльності Овруцького надлісництва є: ведення лісового господарства, охорона та захист лісів, відтворення лісів, заготівля деревини, переробка деревини, мисливське господарство, біотехнічні заходи, рекреаційне лісокористування, екологічна просвіта населення, а також супутня господарська діяльність. Ведення лісового господарства включає проведення заходів з догляду за молодняками, рубок догляду в середньовікових і стиглих насадженнях, рубок формування і оздоровлення лісів, боротьби з шкідниками та хворобами лісу, лісовідновлення природним і штучним шляхом, вирощування садивного матеріалу в розсадниках і теплицях [3].

Значна увага приділяється охороні лісів від пожеж, яка здійснюється через систему раннього виявлення загорянь, облаштування мінералізованих смуг, пожежних водойм, проведення профілактичних заходів серед населення та лісокористувачів. Для оперативного реагування на надзвичайні ситуації створені пожежні команди, забезпечені спеціалізованою технікою, інструментами та засобами зв'язку. Постійно проводяться навчання персоналу, оновлення планів дій у разі виявлення загорянь або інших порушень [12].

Лісозаготівельна діяльність здійснюється на основі затверджених лімітом обсягів рубок головного користування та санітарних рубок. Вся заготівля ведеться з дотриманням екологічних норм і стандартів, із застосуванням сучасної техніки та технологій. Сортиментна структура лісопродукції включає ділову деревину, техсировину, дрова паливні, баланси, лісоматеріали круглого лісу, що реалізуються через електронні торги або напряму споживачам. Частина деревини переробляється на деревообробних дільницях, що дозволяє створювати додану вартість, зменшувати відходи та розширювати ринки збуту [15].

Мисливське господарство є окремим напрямом діяльності надлісництва. На підвідомчій території функціонують мисливські угіддя, які перебувають у користуванні підприємства. Тут здійснюється облік чисельності мисливських тварин, контроль за їхнім станом, регулювання чисельності, проведення біотехнічних заходів, облаштування підгодівельних майданчиків, солонців, будівництво годівниць, укриттів для тварин. Організуються полювання відповідно до сезонів, лімітів і правил мисливства. Значна увага приділяється збереженню рідкісних та охоронюваних видів фауни, веденню моніторингу популяцій, боротьбі з браконьєрством і контролю за дотриманням законодавства у сфері мисливства [15].

Окремим напрямком діяльності є рекреаційне лісокористування, яке передбачає облаштування місць для відпочинку, еколого-просвітницьких маршрутів, туристичних стоянок, аншлагів, інформаційних стендів. Підприємство реалізує заходи з підвищення екологічної свідомості населення, проводить акції з озеленення, участь у всеукраїнських програмах типу «Створюємо ліси разом», співпрацює зі школами, громадами, науковими установами.

Висновок до розділу 3. Здійснено комплексну характеристику Овруцького надлісництва ДП «Ліси України» як підприємства, що виконує стратегічно важливу роль у збереженні та раціональному використанні лісових і мисливських ресурсів Полісся. Підприємство має розвинену інфраструктуру, охоплює значну площу лісових угідь, ефективно виконує функції

лісогосподарювання, охорони природи, заготівлі деревини, ведення мисливського господарства, з урахуванням специфічних умов зони радіоекологічного контролю. Висока кваліфікація персоналу, матеріально-технічна база та орієнтація на сталий розвиток забезпечують належний рівень господарської діяльності.

Природно-кліматичні умови території філії створюють сприятливе середовище для зростання різноманітних деревних порід, розвитку тваринного світу та ведення багатoproфільного лісового господарства. Помірно вологий клімат, рівнинний рельєф, наявність численних водойм і заболочених ділянок, а також особливості ґрунтів зумовлюють формування унікальних лісових і болотних екосистем. Такі умови вимагають ретельно спланованого підходу до природокористування, з акцентом на екологічну безпеку, відновлення біорізноманіття та адаптацію до кліматичних змін.

РОЗДІЛ 4

МИСЛИВСЬКА ФАУНА: ВИДОВИЙ СКЛАД, ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ПОШИРЕНІСТЬ У МИСЛИВСЬКИХ УГІДДЯХ ФІЛІЇ «НАРОДИЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО» ДП «ЛІСИ УКРАЇНИ»

4.1. Видовий склад мисливських тварин, виявлених на території господарства

Мисливські угіддя Овруцького надлісництва вирізняються різноманітністю ландшафтів та наявністю біотопів, які сприяють формуванню відносно багатого видового складу мисливської фауни. У ході польових досліджень вдалося зафіксувати присутність ряду копитних, хижих, заяцеподібних, гризунів, а також деяких видів птахів, які мають мисливське значення.

У результаті обстежень на території угідь виявлено понад 15 видів мисливських тварин. Найбільш поширеними серед них є козуля європейська (*Capreolus capreolus*), кабан дикий (*Sus scrofa*), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), заєць-русак (*Lepus europaeus*), борсук (*Meles meles*), куниця лісова (*Martes martes*), тхір чорний (*Mustela putorius*) та вовк (*Canis lupus*). Серед птахів було зафіксовано тетерука (*Lyrurus tetrix*), сіру куріпку (*Perdix perdix*), вальдшнепа (*Scolopax rusticola*) та качку крижня (*Anas platyrhynchos*).

Особливу увагу привертає ситуація з популяціями копитних. У межах угідь стабільною є чисельність козулі європейської, яку найчастіше реєстрували за маршрутним обліком слідів на снігу та під час візуальних спостережень на підгодівельних майданчиках. Популяція кабана, на відміну від козулі, демонструє деякі коливання чисельності, що пов'язано зі зменшенням кормової бази та ризиком поширення африканської чуми свиней. Проте навіть з урахуванням цих факторів, кабан продовжує бути одним із домінантних видів мисливської фауни регіону.

Вовк – вид, який викликає найбільше занепокоєння серед місцевих мешканців та егерської служби. Його чисельність, згідно з фотопастками та слідовими обліками, незначна, проте фіксуються регулярні випадки його присутності в лісових масивах. Частіше зустрічаються лисиця та борсук, які добре пристосовані до антропогенних змін середовища та активно використовують лісові узбіччя, вирубки, лісосмуги.

Значну частину фауни складають представники хижаків середнього розміру – куниці, тхори, ласки. Ці тварини рідко потрапляють у поле зору під час візуального спостереження, однак наявність їх фіксується завдяки фотопасткам та аналізу слідів на снігу.

Зайцеподібні, переважно заєць-русак, виявляються головним чином у відкритих біотопах – на лісових галявинах, узліссях, вирубках, а також поблизу полів. Їхня чисельність є стабільною, хоча відзначаються локальні зниження у зв'язку з браком кормової бази на вирубках, що не засаджені кормовими культурами.

Птахи становлять важливу частину мисливської фауни, проте їхня чисельність значно варіює залежно від сезону та погодних умов. Найбільш часто виявлялися тетеруки, особливо у весняний період токування. Вальдшнеп був виявлений переважно у вологих лісових ділянках, а сіра куріпка – на межі сільськогосподарських угідь і лісосмуг. Під час обліків також спостерігалися сліди та візуальні ознаки присутності крижня у прибережних зонах водойм.

Зведені дані щодо видового складу мисливських тварин, зафіксованих під час облікових заходів, наведено у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

**Видовий склад мисливських тварин, виявлених у мисливських угіддях
Овруцького надлісництва**

№ з/п	Назва виду	Латинська назва	Група	Форма виявлення	Частота виявлення
1	Козуля європейська	<i>Capreolus capreolus</i>	Копитні	Сліди, візуально	Висока

Продовження таблиці 4.1

№ з/п	Назва виду	Латинська назва	Група	Форма виявлення	Частота виявлення
2	Кабан дикий	<i>Sus scrofa</i>	Копитні	Сліди, фотопастка	Середня
3	Лисиця звичайна	<i>Vulpes vulpes</i>	Хижаки	Сліди, візуально	Висока
4	Вовк	<i>Canis lupus</i>	Хижаки	Сліди, фотопастка	Низька
5	Заєць-русак	<i>Lepus europaeus</i>	Заяцеподібні	Візуально, сліди	Середня
6	Борсук	<i>Meles meles</i>	Хижаки	Сліди, фотопастка	Середня
7	Куниця лісова	<i>Martes martes</i>	Хижаки	Фотопастка	Середня
8	Тхір чорний	<i>Mustela putorius</i>	Хижаки	Фотопастка, сліди	Середня
9	Тетерук	<i>Lyrurus tetrrix</i>	Птахи	Візуально, голос	Середня
10	Сіра куріпка	<i>Perdix perdix</i>	Птахи	Візуально	Низька
11	Вальдшнеп	<i>Scolopax rusticola</i>	Птахи	Візуально	Низька
12	Крижень	<i>Anas platyrhynchos</i>	Птахи	Візуально	Сезонна

Результати проведеного обліку свідчать про задовільний стан популяцій основних мисливських видів, з помірним ступенем різноманіття і рівнем чисельності. Виявлені особливості розподілу та поширення тварин можна пояснити як екологічними умовами території (наявність кормової бази, доступ до води, тип лісу), так і впливом людини, зокрема мисливською діяльністю, господарським використанням території та наявністю радіоактивного забруднення, що зберігається на частині площі. З метою збереження біорізноманіття рекомендується підтримувати охоронні заходи, продовжувати контроль за популяціями хижаків, а також сприяти поліпшенню кормової бази в зимовий період.

4.2. Чисельність основних видів мисливської фауни та динаміка змін

Результати проведених облікових робіт на території мисливських угідь філії «Народицьке лісове господарство» дали змогу охарактеризувати сучасний стан популяцій основних видів мисливської фауни. Загалом у межах господарства зареєстровано 12 видів мисливських тварин, з яких найчисельнішими є козуля європейська (*Capreolus capreolus*), дикий кабан (*Sus scrofa*), лисиця звичайна (*Vulpes vulpes*), заєць-русак (*Lepus europaeus*), а також лось (*Alces alces*), чисельність якого залишається стабільною впродовж останніх років. Особливу увагу було приділено вивченню динаміки популяцій цих видів на основі результатів щорічних обліків за останні п'ять років.

У результаті маршрутних обліків слідів на снігу, візуальних спостережень, фіксацій за допомогою фотопасток та інших методів було отримано достовірні дані щодо чисельності тварин на 1000 га мисливських угідь. Зведені результати наведені у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Середня чисельність основних видів мисливської фауни у мисливських угіддях Овруцького надлісництва, особин/1000 га

Вид тварини	2020	2021	2022	2023	2024
Лось європейський	6	5	6	5	6
Козуля європейська	63	59	53	48	43
Дикий кабан	19	18	16	14	12
Заєць-русак	91	86	82	78	75
Лисиця звичайна	22	21	20	19	18
Куниця лісова	13	13	12	12	12
Борсук звичайний	10	10	10	9	9
Вовк	6	6	6	5	5

Як видно з наведених даних, чисельність більшості копитних видів впродовж п'ятирічного періоду має тенденцію до поступового зниження. Найпомітніше це проявляється у популяціях козулі європейської, чисельність якого зменшилася з 63 до 43 особин на 1000 га. Основними причинами такого

скорочення є низька репродуктивність, зменшення кормової бази, а також антропогенний фактор, зокрема браконьєрство та вплив інфекційних хвороб.

Популяція кабан дикого також демонструє зниження чисельності, хоча менш стрімке. Таке зменшення частково пов'язане зі скороченням площ високопродуктивних біотопів унаслідок сукцесійних процесів, а також зі збільшенням чисельності хижаків. У той же час чисельність вовка лишається стабільною на більш стабільному рівні 6 особин/1000 га, що може бути наслідком обмеженого промислового відстрілу та сприятливих кліматичних умов.

Поступове зменшення динаміки показує популяція лисиці звичайної. Її чисельність за останні п'ять років зменшилася з 22 до 18 особин на 1000 га. Така тенденція є типовою для територій із зниженням активності мисливського тиску, а також унаслідок високої адаптивності виду до різноманітних умов середовища. Це викликає потребу в посиленні контролю за регулюванням чисельності цього виду, оскільки надмірне зростання популяції може призводити до негативного впливу на менші популяції зайцеподібних та птахів.

Зменшення чисельності зайця-русака з 91 до 75 особин/1000 га, ймовірно, пов'язане із комплексом факторів, зокрема із зростанням чисельності хижаків, змінами у структурі сільськогосподарських ландшафтів, а також несприятливими погодними умовами в період розмноження.

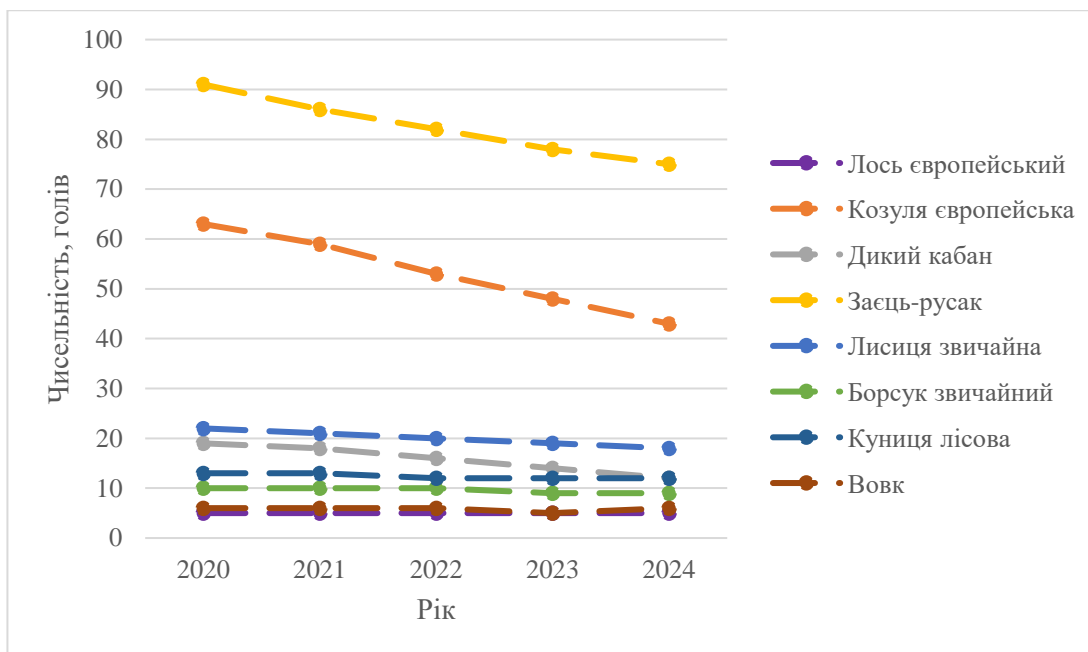

Рис. 4.1. Динаміка чисельності основних видів мисливської фауни у 2020–2024 рр., особин/1000 га

Аналіз розподілу чисельності за типами біотопів показав, що козуля та лось найбільше концентруються у мозаїчних ділянках з чергуванням лісу і відкритих галявин, де присутня достатня кормова база та умови для укриття. Дикий кабан традиційно тяжіє до заболочених лісових масивів, де легше знайти корм і сховатися від загрози. Зайці переважно поширені на межах лісових масивів та відкритих полів. Лисиця, як синантропний вид, досить рівномірно розподілена по всіх типах угідь.

На підставі отриманих результатів було проведено розрахунок середньої густоти основних видів тварин у мисливських угіддях (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

**Середня густина мисливських тварин, особин/1000 га
у 2024 році за типами угідь**

Вид тварини	Лісові угіддя	Лісосмуги	Болота	Поля
Козуля	13	18	4	8
Дикий кабан	3	3	5	1
Лось	1	1	2	1

Вид тварини	Лісові угіддя	Лісосмуги	Болота	Поля
Заєць-русак	20	24	8	23
Лисиця звичайна	4	5	4	5

Отримані значення підтверджують різну екологічну приуроченість видів. Це має важливе значення для планування мисливськогосподарських заходів, зокрема регулювання чисельності, збереження середовищ існування, створення підгодівельних майданчиків у відповідних місцях.

4.3. Вплив антропогенних і природних факторів на чисельність та розселення тварин

На чисельність і просторове розселення мисливських тварин у межах мисливських угідь Овруцького надлісництва впливає сукупність природних і антропогенних чинників, що взаємодіють між собою та формують особливості фауни досліджуваної території.

До природних чинників передусім належать типи біотопів, наявність кормової бази, гідрологічні умови та клімат. Зокрема, лісові масиви, чергування ділянок різного віку (молодняки, середньовікові, пристиглі, стиглі та перестійні насадження), відкриті простори (луки, вирубки), а також наявність водойм і заболочених ділянок створюють сприятливі умови для існування козулі, дикого кабана, зайця-русака, лисиці та інших видів. Встановлено, що найвища щільність козулі спостерігається в угіддях із мозаїчною структурою, де поєднуються ліси, узлісся та поля. Кабан тяжіє до вологих ділянок і дубових насаджень із наявністю природного корму, таких як жолуді, кореневища та бульби. Заєць-русак віддає перевагу відкритим або напіввідкритим ділянкам із густою трав'яною рослинністю.

Водночас суттєвий вплив має радіоактивне забруднення, що залишається актуальним для території мисливських угідь після Чорнобильської аварії.

Встановлено чітку залежність між рівнем радіоактивного фону та чисельністю тварин: у районах із вищим забрудненням показники щільності основних видів (зокрема козулі, кабана, зайця) значно нижчі. Це пояснюється як прямим негативним впливом радіації на біоту, так і зниженням продуктивності екосистем загалом.

Антропогенне навантаження також відіграє важливу роль. Лісогосподарські заходи, зокрема рубки, можуть як позитивно, так і негативно впливати на фауну. Молоді насадження та вирубки часто приваблюють тварин завдяки покращенню кормової бази та умов для укриття. У той же час інтенсивна господарська діяльність, шум і присутність людини в угіддях можуть спричинити витіснення тварин або зменшення їх чисельності. Негативно позначається також браконьєрство, яке є однією з причин зменшення кількості особин деяких видів, зокрема дикого кабана.

Окрему загрозу становить недостатній контроль за регулюванням чисельності хижаків, зокрема вовка, що в окремих частинах угідь має тенденцію до збільшення чисельності. Це може негативно впливати на популяції козулі та зайця внаслідок підвищеного пресу з боку хижаків.

4.4. Проблеми та перспективи покращення стану мисливської фауни

Стан мисливської фауни у мисливських угіддях Овруцького надлісництва на сьогодні залишається нестабільним та залежним від низки негативних чинників, серед яких ключову роль відіграє антропогенний тиск, зниження кормової бази, фрагментація біотопів, а також специфіка радіаційного навантаження на екосистеми зони відчуження. Результати обстежень показали, що, попри наявність потенційно придатних угідь, у більшості випадків чисельність мисливських тварин не відповідає екологічному потенціалу території. Однією з основних проблем є скорочення чисельності традиційних об'єктів полювання – козулі європейської (*Capreolus capreolus*) та дикого кабана (*Sus scrofa*), які в минулому становили основу фауни.

Основні проблеми формування мисливської фауни:

1. Фрагментація та деградація середовищ існування – значна частина лісових масивів, які використовуються як основні оселища мисливських тварин, зазнає змін внаслідок лісгосподарських рубок, меліоративних робіт або стихійних явищ (буреломи, пожежі). Внаслідок цього порушується структура середовища, змінюється видовий склад біоценозів, що відбивається на щільності популяцій.

2. Низька ефективність охоронних заходів – незважаючи на наявність штатних егерських служб, проблема браконьєрства зберігається. Виявлення незаконної добичі ускладнене через складну логістику у лісових масивах та недостатню кількість технічних засобів моніторингу.

3. Зниження кормової бази – відсутність систематичної роботи з біотехнічних заходів, таких як заготівля сіна, підсів кормових культур або створення солонців, зменшує виживаність тварин в зимовий період.

4. Обмежена кількість облікових даних – у процесі дослідження виявлено відсутність системної бази даних про динаміку чисельності окремих видів. Існуючі обліки часто виконуються епізодично, без належної деталізації, що ускладнює прийняття науково обґрунтованих рішень.

5. Вплив радіаційного фону – особливістю досліджуваної території є її часткове розташування в зоні посиленого радіаційного контролю, що призводить до хронічного впливу на фауну. Хоча більшість видів демонструють адаптивність, довготривалий стресовий тиск може викликати зміни у репродуктивній функції та генетичній стабільності популяцій.

Таблиця 4.4

Динаміка чисельності основних видів мисливської фауни у 2020–2024 рр.

Вид тварини	2020	2021	2022	2023	2024	Зміна, %
Лось європейський	6	5	6	5	6	0
Козуля європейська	63	59	53	48	43	-31,7

Продовження таблиці 4.4

Вид тварини	2020	2021	2022	2023	2024	Зміна, %
Дикий кабан	19	18	16	14	12	-36,8
Заєць-русак	91	86	82	78	75	-17,6
Лисиця звичайна	22	21	20	19	18	-18,2
Куниця лісова	13	13	12	12	12	-7,7
Борсук звичайний	10	10	10	9	9	-10,0
Вовк	6	6	6	5	5	-16,7

На підставі таблиці можна стверджувати, що більшість видів демонструють сталу тенденцію до зменшення чисельності. Це свідчить про відсутність ефективної системи управління мисливськими ресурсами та потребу у перегляді поточних підходів.

Перспективи покращення ситуації:

1. Систематизація облікових заходів – необхідно впровадити щорічні планові обліки за уніфікованими методиками з формуванням електронної бази даних та геоінформаційного супроводу. Це дозволить здійснювати моніторинг популяцій у динаміці, враховувати сезонні та просторові особливості.

2. Розширення біотехнічних заходів – доцільно збільшити кількість солонців, підгодівельних майданчиків, забезпечити наявність водопоїв у критичних біотопах.

3. Використання фотопасток та дронів – сучасні технології дозволяють здійснювати моніторинг фауни з мінімальним втручанням у середовище. Дрон-зйомки та фотопастки забезпечують точність і об'єктивність при оцінці структури та поведінки популяцій.

4. Популяційне моделювання – розробка моделей динаміки популяцій дозволить прогнозувати наслідки антропогенних або природних змін, оптимізувати режим полювання та оцінити ефективність запланованих заходів.

5. Інформаційна робота серед населення – через просвітницькі заходи та залучення мисливських колективів до охоронної діяльності можливо значно знизити рівень браконьєрства та підвищити рівень дотримання правил користування мисливськими ресурсами.

Висновок до розділу 4. Проведено комплексну оцінку екологічного стану мисливських угідь філії «Народицьке лісове господарство» із врахуванням природних та антропогенних факторів. Аналіз показав, що територія характеризується значною мозаїчністю ландшафтів, що, з одного боку, сприяє формуванню багатого біорізноманіття, а з іншого – створює неоднорідні умови для функціонування окремих популяцій мисливських тварин. Виявлено, що на стан екосистем значний вплив мають залишкове радіоактивне забруднення, лісогосподарська діяльність та рівень рекреаційного навантаження.

Оцінка трофічної бази, охоронного режиму та ступеня порушеності середовища дозволила виокремити найбільш стабільні ділянки угідь та зони підвищеного екологічного ризику. Встановлено, що ефективне управління мисливськими ресурсами потребує чіткої диференціації території за рівнем придатності для різних видів фауни, а також впровадження адаптивних заходів, спрямованих на покращення кормової бази, зниження рівня антропогенного тиску та збереження ключових біотопів.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження мисливської фауни в межах Овруцького надлісництва ДП «Ліси України» було виявлено 8 основних видів мисливських тварин, які належать до чотирьох таксономічних груп: копитні, хижі та заяцеподібні. Серед них переважають копитні (козуля європейська, кабан дикий, лось), які мають важливе господарське та екологічне значення.

Найбільш чисельним видом залишається козуля європейська (*Capreolus capreolus*), популяція якої протягом останніх п'яти років демонструє стабільну чисельність у межах 43–63 особин. Зокрема, у 2020 році обліковано 63 особини, у 2023 році – 48, а у 2024 році – 43. Такі показники вказують на сприятливі умови існування виду – наявність кормової бази, тиші в оселищах, ефективність підгодівлі та відсутність надмірного антропогенного тиску.

Інший важливий вид – дикий кабан (*Sus scrofa*) – демонструє неоднозначну динаміку чисельності. Якщо у 2020 році виявлено 19 особин, то у 2022 році їх кількість зменшилась до 16, що пов'язується із загрозою африканської чуми свиней у регіоні. У 2024 році чисельність ще знизилася до 12 особин, однак все ще залишається нижчою за потенціал угідь. Цей факт потребує посилення моніторингу епізоотичного стану та заходів біобезпеки.

Лось (*Alces alces*) був зафіксований у кількості 5 особин упродовж останніх років. Хоча його чисельність незначна, стабільність популяції свідчить про наявність придатних біотопів та відносну відсутність прямого впливу мисливського пресингу на цей вид.

Заяць-русак (*Lepus europaeus*) – традиційний об'єкт полювання – представлений на рівні 75–91 особин у межах господарства. Незначні коливання чисельності пов'язуються з кормовими умовами, зокрема відсутність висівів кормових культур на вирубках, погодними умовами зими та активністю хижаків. У 2024 році чисельність становила 75 особини.

Хижаків представлені переважно лисицею звичайною (*Vulpes vulpes*) – близько 18–22 особин, та борсуком (*Meles meles*) – 9–10 особин. Вони добре

пристосувалися до умов вторинних лісів і зміненого середовища. Регулярно фіксуються випадки появи вовка (*Canis lupus*) – у 2024 році зареєстровано 5-6 особин, проте наявні ознаки транзитного характеру перебування. Вовк становить потенційну загрозу для копитних тварин та домашньої худоби, потребує обережного регулювання.

На чисельність і просторовий розподіл мисливських тварин у межах мисливських угідь Овруцького надлісництва впливають різноманітні природні та антропогенні фактори, які взаємодіють між собою і визначають характер фауни цієї території. Серед природних факторів варто виділити залежність від типів біотопу, наявності достатньої кормової бази та доступність до водоймищ. Серед антропогенних факторів, що негативно впливають слід виділити проведення лісогосподарських заходів, проведення полювання.

Серед основних проблем формування мисливської фауни варто виділити: фрагментацію та деградацію середовищ існування, низьку ефективність охоронних заходів, зниження кормової бази, обмежена кількість облікових даних та вплив радіаційного фону.

ПРОПОЗИЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ

На основі результатів дослідження мисливської фауни Овруцького надлісництва визначено низку ключових напрямків, які потребують покращення для збереження і раціонального використання мисливських ресурсів, зокрема:

1. Забезпечити постійний моніторинг чисельності основних видів мисливських тварин, особливо козулі європейської, дикого кабана і лося, для своєчасного виявлення змін і реагування на негативні тенденції.

2. Підвищити ефективність підгодівлі копитних тварин в зимовий період за рахунок створення додаткових кормових пунктів та поліпшення якості кормів, що забезпечить стабільність їх популяції.

3. Впровадити посилений контроль та заходи біобезпеки з метою запобігання поширенню африканської чуми свиней, зокрема шляхом обмеження переміщення тварин і дезінфекції техніки та інвентарю.

4. Розробити і впровадити план заходів для збереження та відновлення біотопів лося, зокрема зони із мінімальним антропогенним впливом, що сприятиме стабілізації чисельності виду.

5. Створити кормові поля на вирубках та інших придатних ділянках для підтримки зайця-русака, що зменшить залежність виду від природних кормів у несприятливих періодах.

6. Регулювати чисельність хижаків, зокрема лисиці та вовка, шляхом контролю полювання та встановлення меж допустимого навантаження на популяції, щоб запобігти надмірному тиску на копитних та інші види.

7. Покращити охоронні заходи та контроль за дотриманням правил полювання, щоб запобігти браконьєрству та нераціональному використанню мисливських ресурсів.

8. Зменшити фрагментацію середовищ існування через планування лісогосподарських заходів, враховуючи екологічні потреби мисливських видів і створення екологічних коридорів для пересування тварин.

9. Впровадити систематичний моніторинг радіаційного фону в угіддях і оцінку його впливу на стан мисливської фауни, що дозволить вчасно вживати заходів для мінімізації негативних ефектів.

10. Підвищити екологічну обізнаність місцевого населення та мисливців, проводячи інформаційно-просвітницькі кампанії щодо важливості збереження фауни та раціонального використання мисливських ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус А. М., Білоус В. М., Дячук П. П., Задорожнюк Р. М., Солдунова П. Я. Облік мисливських копитних тварин з використанням безпілотного літального апарату. Національний університет біоресурсів і природокористування України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Вид. центр НУБІП України, 2019. 84-87 с.
2. Боднарченко В. Д., Дейнека А. М., Бурмас В. Р. Мисливське законодавство України. Львів : Сполом, 2005, 336 с.
3. Бойко Т. О., Бойко П. М., Плугатар Ю. В. Екологічне лісознавство : навчальний посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. Херсон : Олді-плюс, 2019. 268 с.
4. Бондаренко В. Д. Мисливство : Навчальний посібник. Київ : НМК ВО, 1993. 200 с.
5. Бондаренко В. Д. Облік диких тварин : Практичні рекомендації. Львів : Вільна Україна, 1989. 66 с.
6. Гладун Г. Б. Лісові меліорації : термінологічний словник. Харків : Нове слово, 2008. 244 с.
7. Голубець М. А. Перспектива та ретроспектива лісової типології. Львів : Поллі, 2007. 54 с.
8. Делеган І. В., Делеган І. І. Біологія лісових птахів і звірів : підручник. Львів : Поллі, 2005. 600 с.
9. Дикий кабан : характеристика та фото. *Agrodream*. URL : <https://agrodream.com.ua/dykuj-kaban.html> (дата звернення: 20.04.2025).
10. ДСТУ 2980-95. Культури лісові. Терміни та визначення. Київ : Держстандарт України, 1995. 64 с.
11. ДСТУ 3404-96 Лісівництво. Терміни та визначення. Київ : Держстандарт України, 1996. 44 с.
12. Заповідна Житомирщина : рідкісні види та природні особливості їхнього існування : Збірка інформаційних матеріалів. URL : <https://sd4ua.org/wp-content/uploads/2023/03/ukrayinskoju-6.pdf> (дата звернення: 20.04.2025).

13. Зінченко О. І. Кормовиробництво : навч. пос.. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : Вища освіта, 2005. 448 с.
14. Злобін Ю. А., Кочубей Н. В. Загальна екологія : навчальний посібник. Суми : ВТД «Університетська книга», 2003. 416 с.
15. Книга мисливця / М. В. Шадура та ін. Львів : Атлас, 1998. 173 с.
16. Коваленко І. М. Лісова екологія з основами лісовідновлення та лісорозведення : підручник. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга»». 2018. 240 с.
17. Кодекс українського мисливця (етика, культура, самоврядування) від 01.06.2024. Редакція І. Київ : Видавництво «ЕКО-інформ», 2024. 40 с.
18. Козуля європейська. Черкаський зоопарк «Roshen». URL : <https://zoocity.ck.ua/main/animals/273/details> (дата звернення: 20.04.2025).
19. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин від 19.03.1999. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030/ed20101029#Text (дата звернення: 20.04.2025).
20. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 05.06.1992 : станом на 29 жовтня 2010 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030/ed20101029#Text (дата звернення: 20.04.2025).
21. Кучерявий В. П. Екологія : підручник. Львів : Світ, 2001. 500 с.
22. Лебедева Н. І., Петриненко В. В. Конспект лекцій зі спецкурсу «Біологія мисливських тварин». Запоріжжя : ЗНУ, 2006. 68 с.
23. Лисиця звичайна : загальна характеристика. Освіта.ua. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/biolog/27020/> (дата звернення: 20.04.2025).
24. Лісова фауна. Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%84%D0%B0%D1%83%D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 20.04.2025).

25. Лісовий кодекс України від 21.01.1994. № 17, ст. 99 станом на 15 листопада 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

26. Лось. Pro hunting. URL : <https://www.prohunting.com.ua/%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%96/%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%8C/> (дата звернення: 20.04.2025).

27. Народицький район. Енциклопедія сучасної України. URL : <https://esu.com.ua/article-71316> (дата звернення: 20.04.2025).

28. Новицький Р. О. Мисливствознавство : методичні вказівки для студентів біологічних спеціальностей університету. Київ : ДНУ ім. Олеся Гончара, 2009. 30 с.

29. Новицький Р. О., Домніч В. І. Основи мисливствознавства : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Артлогос, 2011. 72 с.

30. Олень благородний. Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9 (дата звернення: 20.04.2025).

31. Остапенко Б. Ф., Ткач В. П. Лісова типологія. Ч. 2. Харків : Харківський державний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва. 2002. 204 с.

32. Пахомов О. Є. Визначення складу тварин за їх слідами у виробничій та науковій практиці: Навчальний посібник. Дніпропетровськ : РВВДНУ, 2004. 52 с.

33. Перелік надлісництв. e-forest. URL : <https://e-forest.gov.ua/fsc-nadlisnytstva/> (дата звернення: 20.04.2025).

34. Петриченко В. В., Лебедева Н. І., Карташова Я. М. Типологія мисливських угідь : навчальний посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2009. 110 с.

35. Потіш Л. А., Фаринець С. І. Навчально-польова практика з зоології : навчальний посібник. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2013. 120 с.

36. Природно-заповідний фонд України загальнодержавного значення : довідник / Леоненко В. Б., Попович С. Ю., Клестов М. Л., Осипова М. О., Бардіна І. М. Київ : «Омега-Л», 1999. 240 с.

37. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22.02.2000 № 18, ст. 132 станом на 15 листопада 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-14#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

38. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 №41, ст. 546 станом на 15 листопада 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

39. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 № 34, ст. 502 станом на 4 квітня 2025 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

40. Про тваринний світ : Закон України від 13.01.2001 № 14, ст. 97 станом на 15 листопада 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

41. Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 № 30, ст. 20 станом на 15 листопада 2024 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

42. Проект організації і розвитку мисливського господарства Овруцького надлісництва. Ірпінь. 345 с.

43. Свириденко В. Є., Бабіч О. Г., Киричок Л. С. Лісівництво : підручник. Київ : Арістей, 2004. 544 с.

44. Хоецький П. Б. Вплив кліматичних чинників на чисельність мисливських звірів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.15. С. 239-244.

45. Хоецький П. Б. Міграція козуль у період полювання. *Науковий вісник Українського державного лісотехнічного університету*. Львів : М-во освіти України, УкрДЛТУ. Вип. 8.1. 1998. С. 11-13.

46. Швиденко А. Й., Данилова О. М. Лісова дендрологія : навчальний посібник. Чернівці : Зелена Буковина, 2001. 228 с.

47. Шейгас І. М., Шадура М. В., Шадура А. М., Гунчак М. С., Шейгас М. І. Порадник егера. Харків, 2010. 190 с.

48. Якубенко Б. Є., Григора. І. М. Сучасний стан рослинності природних кормових угідь та рекомендації по технологічним заходам їх оптимізації в Лісостепу України. Київ : Арістей, 2006. 44 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1. Підгодівля мисливських тварин у мисливських угіддях Овруцького надлісництва в необладнаних місцях

Додаток Б

Рис. Б.1. Місце підгодівлі та відпочинку мисливських тварин у мисливських угіддях Овруцького надлісництва

Рис. В.1. Годівниця для копитних мисливських тварин у мисливських угіддях Овруцького надлісництва